

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ І ЙОГО ВПЛИВ НА ОСОБИСТІТЬ У ПРАЦЯХ СОФІЇ РУСОВОЇ

Проблеми освітнього середовища та його впливу на ефективність освіти займає одне з пріоритетних місць у сучасній педагогічній теорії і практиці. Поліаспектне поняття «освітнє середовище» активно досліджується упродовж останніх кількох десятиліть як зарубіжними, так і вітчизняними психологами і педагогами. У найширшому розумінні під середовищем розуміють оточення, яке складається із сукупності природних, матеріальних, соціальних чинників, які прямо чи опосередковано впливають на людину. Дослідниця М. В. Братко аналізуючи наукові підходи до тлумачення поняття «освітнє середовище», прийшла до висновку, що «під освітнім середовищем розуміють багаторівневу систему умов/обставин/чинників/можливостей, яка забезпечує оптимальні параметри освітньої діяльності певного освітнього суб'єкту в усіх аспектах – цільовому, змістовому, процесуальному, результативному, ресурсному» [1, с. 16]. На її думку, освітнє середовище варто розглядати як загальний, сукупний, об'єднаний, інтегральний, цілісний чинник розвитку і становлення особистості, що відіграє значну роль у модифікації її поведінки, впливає на розвиток і формування здібностей, потреб, інтересів, свідомості [1, с. 16].

Дослідження проблем прямого та опосередкованого впливу освітнього середовища на розвиток і становлення особистості простежуються у працях С. Русової – видатного педагога, фундатора системи дошкільного виховання в Україні. Софія Русова вважала, що саме талант вихователів і соціальне середовище, в якому перебуває вихованець мають вирішальне значення для його особистісного становлення: «...усі нахили дитини, її здоров'я, її характер – усе це розвивається, бере напрям і зміцнюється у перші роки життя і в 8 літ вже дитина має свої сталі звички, погані чи добрі – в залежності од оточення», «...наука про виховання вимагає найбільшої уваги до самого ніжного віку дитини, вимагає, щоб утворена була навкруги така атмосфера, в якій могли б вільно розвиватися усі здібності дитини, усі її добрі почуття й нахили...» [3, с. 34].

На зламі XIX-XX століть у Києві функціонували перші дитячі садки – «товариства дошкільного виховання», але за твердженням Софії Русової «довгий час по цих садках панувала чисто імітативна, позичена у німців система формальних забавок» [4, с. 5]. Відтак, прагнучи змінити підходи до виховання дошкільників, у 1871 році, в свої п'ятнадцять років, Софія Ліндфорс (Русова) разом із старшою сестрою Марією Ліндфорс відкрила в Києві перший україномовний дитячий садок, в якому усе виховання будувалося на повазі до особистості дитини. У своїй праці «Дошкільне виховання» (1918р.) Софія Русова давала відповідь на запитання: «Який же має бути український дитячий садок?» Учена вважала, що «він має організовуватися на підставах науки, відповідно до сучасних певних принципів психології і педагогіки. Разом з цим він має бути весь пройнятий національним духом нашого народу...» [3, с. 177].

Узагальнені погляди С. Русової на сутність і зміст дошкільного виховання представлені у працях «Дошкільне виховання» (1918р.), «Теорія і практика дошкільного виховання» (1924р.). Зокрема, вона обґрунтувала принципи, мету, завдання, зміст, форми, методи дошкільного виховання. На думку Софії Русової, освітнє середовище дитячого садка, необхідно проектувати базуючись на принципах гуманізму, демократизму, народності, історизму, природовідповідності, зв'язку навчання з життям. Розробляючи методичні рекомендації для вихователів щодо створення та розвитку освітнього середовища дитячого навчального закладу, С. Русова базувалась на результатах досліджень та концептуальних ідеях американського педагога Пола Монро, який вважав основною метою виховання передавати кожному новому поколінню основи культури і громадського життя («Енциклопедія педагогіки». «CyclopediaofEducation», 1911р.); німецького філософа, психолога і педагога Йоганна Фрідріха Гербарна, який зазначав, що найкращі умови для розвитку дитину і є найкращим вихованням («Загальна педагогіка, виведена з цілей виховання». «AllgemeinePädagogik, von demZiel der Erziehungabgeleitet», 1806р.); британського філософа Джона Стюарта Мілля, який вважав першим завданням виховання – розвинути розум, силу думки, не насовувати в голову дитини якнайбільш знання, а будити розум, нахилити його до праці,

допомагаючи розвитку усіх здібностей, усього хисту дитини («Система логіки». «A System of Logic», 1843р.), німецького педагога Фрідріха Фребеля, який виховання ґрунтував на концепції виховання, яка включала системно підібрані ігри, працю, бесіди, екскурсії і т. ін. («Про виховання людини». «Trainingsmenschen», 1826р.), італійського педагога Марії Монтессорі, яка започаткувала лекції тиші, розробила методику запам'ятовування кольорів («Метод наукової педагогіки». «Metodo della pedagogia scientifica», 1909р.) та ін.

Вивчаючи позитивний педагогічний досвід Німеччини, Великобританії, Японії С. Русова зробила висновок про важливість національного виховання. У своїй праці «Теорія і практика дошкільного виховання» (1924 р.) дослідниця зазначала, що «національне виховання є певний ґрунт в справі зміцнення моральних сил дитини і оновлення, відродження душі народу» [4, с. 70].

Освітнє середовище дитячого садка, на думку Софії Русові неодмінно має створювати умови для дидактичних ігор, в яких «виявляються й задовольняються найголовніші інстинкти, на яких складається вдача дитини, якими керується культурне життя: інстинкт активної творчості, інстинкт переймання, рухливості, будівничий, соціальний» [3, с. 75]. Розробляючи рекомендації щодо організації ігрової діяльності дітей дошкільного віку, Софія Русова базувалась на досвіді американських педагогів Стенлі Холла «Проблеми виховання» («Educational Problems», 1911р.), Харві Карра «Значення цінності гри» («The survival values of play», 1902 р.).

На думку С. Русової, освітнє середовище дитячого садка, крім розвиваючого потенціалу, містить у собі потенціал морально-етичного виховання: «Усяке моральне виховання припускає якийсь соціальний осередок, у якому дитина росте, й той майбутній соціальний осередок, задля якого вона набирається знання, розуму та волі. Виховання в організованому товаристві має найбільшу силу морального впливу. Головною умовою при цьому є принцип демократизму, коли діти вільно, незалежно живуть, працюють, гуляють, навчаються, але їх життя не безладне» [3, с. 146]. В освітньому середовищі, де вихователі повинні створювати умови для залучення дітей до «добрих і

корисних справ», де й «формується відповідні моральні навички та стилі моральної поведінки, а також моральна свідомість, стійкі моральні переконання»[3, с. 147].

Методики створення освітнього середовища, де формується спрямованість особистості, система мотивів поведінки, добре були розроблені в англійських школах «Добрі товариства» («Ligues de Bonte»), метою яких була допомога усьому живому, досвід яких С. Русова ґрунтовно вивчала та творчо застосовувала на практиці.

Проведений аналіз творчого спадку Софії Русової дозволяє зробити висновок, що складний, багатофункціональний феномен освітнього середовища, як один із ключових чинників розвитку дитини дошкільного віку, був у центрі наукової уваги дослідниці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Братко М.В. Освітнє середовище вищого навчального закладу: пошук стратегій управління / М.В. Братко // Збірник наукових праць. - 2014. - № 22. - С. 15-20.
2. Проскура О. В. Русова С. Вибрані педагогічні твори / О. В. Проскура. – К.: Освіта, 1996. - 304 с.
3. Русова С.Ф. Теорія і практика дошкільного виховання / С.Ф. Русова. – Прага: Українське громадське видавництво, фонд «Сіяч», 1924. - 125 с.